

# PROCESUL DE RECENZARE A PUBLICAȚIILOR ACADEMICE: CRITERII DE EVALUARE A MANUSCRISELOR\*

Cornelia Ioana JOLDOȘ

Cornelia Ioana JOLDOȘ

Masterand, Departamentul de Administrație Publică,  
Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării,  
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România  
Tel.: 0040-769-287.478  
E-mail: cornelia\_joldos@yahoo.com

---

\* Acest articol a fost publicat în cadrul proiectului „Creșterea calității programelor de masterat în administrație publică”, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, Axa prioritară 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, Domeniul major de intervenție 1.2 „Calitate în învățământul superior”, Contract POSDRU/86/1.2/S/60072.



Revista Transilvană  
de Științe Administrative  
1 (28)/2011, pp. 52-68

Peer Review for Academic Publications:  
Manuscripts-Evaluation-Criteria

## *Abstract*

Is there a uniform set of mechanisms to ensure the quality of scientific papers before publication? What are the most common criteria used to evaluate the quality of academic articles? The aim of this paper is to answer these questions. The paper was divided in two sections, a literature review, and an empirical research on the criteria used by 189 journals indexed in the Social Sciences Citation Index.

The findings show that there appears to be little attention paid to the peer review process, given that the majority of the journals do not provide any information on this topic to the public. Moreover, only a small proportion of journals use structured guidelines to help reviewers in evaluating manuscripts. It was also observed that these checklists use both scientific evaluation criteria and criteria relating to ethics. The most used criteria are related to the originality of the paper, the quality of methodology and the quality of literature review. The conclusion is that there is no consistent method for assessing the quality of the manuscripts. However, due to the limited availability of data, we are cautious when stating this.

**Key words:** academic journals, Social Sciences Citation Index, manuscript evaluation criteria, quality control, peer review

## 1. Introducere

Lucrarea de față pornește de la întrebările: *există un set unitar de mecanisme care să asigure calitatea studiilor înainte ca acestea să fie publicate? Care sunt criteriile cele mai des utilizate în evaluarea calității articolelor științifice?* În acest sens, prima parte a lucrării este dedicată revizuirii literaturii de specialitate, iar partea a doua analizează gradul de standardizare a procesului de peer review și criteriile de evaluare folosite de revistele științifice indexate Thomson Reuters Scientific Database (ISI) în domeniul științelor sociale (Social Sciences Citation Index).

La fel ca și alte resurse, spațiul destinat publicațiilor științifice din revistele de specialitate este limitat. Prin urmare, editorii acestor reviste trebuie să ia decizii în legătură cu ce se publică și ce nu se publică și, implicit, să excludă sau să includă persoane (în acest caz cercetători) din/în anumite grupuri. Ce procese stau la baza adoptării unor astfel de decizii sau cum se asigură editorii că ceea ce publică este cel mai potrivit pentru revistele și cititorii lor, dar și pentru lumea științifică sunt probleme care fac subiectul studiului ce urmează.

Cunoscut în special sub denumirea de *peer review* sau *refereeing* din limba engleză, procesul de recenzare este foarte des utilizat în demersul de publicare a articolelor științifice. Cu toate acestea, procesul de recenzare reprezintă un fenomen puțin studiat și a început să i se acorde mai multă atenție odată cu apariția unor semne de întrebare privind eficiența acestuia în asigurarea calității articolelor care se doresc a fi publicate. Interesul pentru „evaluarea procesului de evaluare” a publicațiilor a apărut cu precădere printre actorii implicați în editarea revistelor de specialitate din domeniul medical și mai puțin în rândul celor care publică în domeniul științelor sociale. Un argument care vine să sprijine această afirmație este faptul că principalul actor care a făcut din procesul de recenzare un domeniu de studiu este *British Medical Journal* (BMJ).

Nu este întâmplător că ideea de studiere a peer review le aparține celor din domeniul științelor medicale, dacă luăm în considerare și istoricul utilizării acestuia. Procesul de recenzare a apărut la începutul secolului al XVIII-lea, când a fost utilizat pentru prima dată de către *Royal Society of Edinburgh's Medical Essays and Observations*, publicat în 1731. Procesul era unul anonim, prin care contribuțiile autorilor erau trimise spre analizare membrilor considerați cei mai competenți în domeniul respectiv. Aceștia evaluau manuscrisele sub aspectul originalității, noutății și importanței conținutului lor. Scopul unei astfel de abordări era acela de a-i sprijini pe editori în selectarea celor mai potrivite manuscrise pentru publicare.

Abia mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, procesul de peer review a început să se dezvolte și să devină instituționalizat, ca răspuns la nevoia editorilor de a recurge la trierea manuscriselor primite spre publicare în contextul diversificării și creșterii volumului de cercetări academice după cel de-al doilea război mondial (Drummond, 2003, pp. 2-4).

Deși în prezent adoptat la scară largă ca și metodă de acordare a granturilor sau premiilor ori de publicare a lucrărilor științifice, procesul de recenzare s-a dezvoltat destul de dezorganizat, lăsând loc pentru înțeleșuri, abordări și definiții variate.

Conceptul de peer review referitor la publicațiile academice poate fi definit ca fiind sistemul formal prin care o lucrare academică este verificată sau examinată de un terț, care nu este nici autorul, nici persoana responsabilă de decizia publicării articolului, dar este considerat a fi un cunoscător al subiectului abordat (Wager, 2002, p. 3). Iar o revistă recenzată este cea care își supune cel puțin o parte dintre manuscrisele primite pentru publicare evaluării de către altcineva decât comitetul de redacție (Weller, 2002, p. 16).

Ceea ce devine problematic în opinia lui Smith atunci când definim procesul de *peer review* este cine sunt acești recenzori sau *peers*. Pot fi persoane care fac cercetare pe același subiect (prin urmare competitori direcți), persoane din cadrul aceleiași discipline sau experți în metodologia cercetării (Smith, 2006, p. 178). În funcție de astfel de caracteristici ale recenzorilor, variază și modul de abordare și calitatea procesului în sine și din această cauză pot apărea deseori inconsistențe în evaluare.

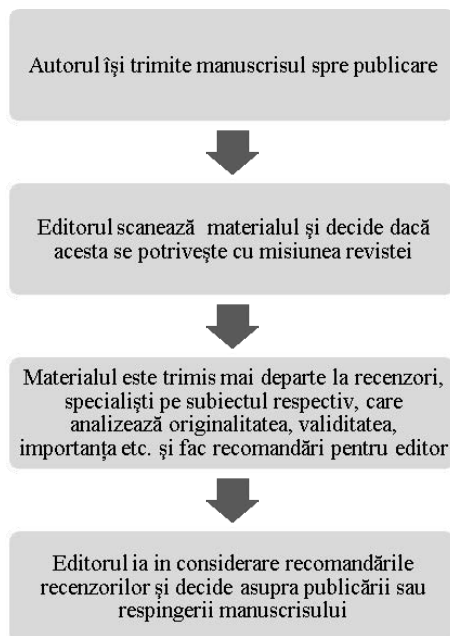
## **2. Modul de funcționare a procesului de peer review**

Explicat în termeni simpli, procesul de *peer review* parcurge următoarele etape: editura revistei primește manuscrise din partea autorilor spre a fi publicate, manuscrise pe care editorul le scanează pentru a vedea dacă sunt în concordanță cu misiunea și obiectivele revistei. În cazul în care nu corespund din acest punct de vedere, ele sunt respinse de la bun început. Dacă trec de această etapă, manuscrisele sunt trimise spre examinare recenzorilor. Aceștia evaluează originalitatea lor, calitatea designului cercetării, metodologia folosită, importanța rezultatelor pentru domeniul respectiv, claritatea textului etc. După examinarea manuscriselor pe baza acestor criterii, recenzorii formulează recomandări pentru editor în ceea ce privește publicarea, respingerea sau publicarea cu modificări a lucrărilor. Decizia finală îi aparține editorului, care va lua în considerare analiza și recomandările făcute de către recenzori.

Acest model este reprezentat schematic în Figura 1 și reprezintă doar un prototip. Fiecare pas poate să difere marginal, la fel cum tipul procesului în ansamblul său poate varia de la revistă la revistă, în funcție de politica editorială adoptată. Totuși, poate fi identificat și un element comun, care rămâne neschimbat în tot acest proces și anume că există un singur editor (nu se acceptă ca manuscrisele să fie depuse spre recenzare și publicare la mai multe edituri concomitent) și mai mulți recenzori (de obicei între unu și patru) (Wager, 2002, p. 5). Editorii pot alege și varianta evaluării lucrărilor de către membrii specializați ai comitetului de redacție, neeliminând recenzarea, ci reducând astfel numărul de manuscrise care ajung la recenzare.

## **3. Argumente pentru și împotriva folosirii procesului de recenzare**

Înainte de a discuta despre rațiunile care justifică folosirea acestui mecanism, trebuie menționat faptul că el funcționează pe bază de încredere și fără să pună la îndoială buna credință atât a autorilor, care se presupune că supun spre analiză manuscrise originale, cât și a recenzorilor, care evaluează manuscrisele într-un mod corect și elimină orice conflict de interese, și a editorilor, care se folosesc de întreaga



**Figura 1:** Etapele procesului de peer review  
**Sursa:** Adaptat după „Research Information Network, Peer review. A guide for researchers, 2010”

informație care le stă la dispoziție înainte de a lua decizia publicării sau respingerii unui manuscris (Hames, 2007, p. 4).

Procesul de peer review nu este un scop în sine, ci este justificat strict de rezultatele pe care ar trebui să le producă. Din acest punct de vedere, putem vorbi de două categorii principale de argumente, cele științifice și cele etice (Fletcher și Fletcher, 2003, pp. 63-65):

- **Rațiunile de ordin științific** rezidă în faptul că recenzarea reprezintă un filtru și ar trebui să aibă ca rezultat selectarea celor mai bune manuscrise pentru publicare, precum și îmbunătățirea acestora, aducând astfel un plus de calitate activității științifice. Acest raționament pornește de la prezumția că în lipsa unui astfel de mecanism de evaluare, creșterea calității nu ar fi posibilă;
- **Rațiunile ce țin de etică** se referă la valori ale societății și la măsura în care acestea sunt luate în considerare și reprezentate. Cu alte cuvinte, se recurge la peer review pentru că „așa trebuie” sau pentru că „așa se face”.

Pe lângă aceste două categorii de scopuri care duc la utilizarea mecanismului de peer review, mai pot fi menționate alte argumente, legate de faptul că acesta permite auto-reglementarea în cadrul profesiei și este o modalitate de schimb de informație și expertiză, de consultare și comunicare în lumea științifică (Morley, 2003, pp. 119-122). În plus, publicarea într-o revistă recenzată conferă credibilitate, atât pentru revista în sine, cât și pentru autori și lucrările lor, de obicei nepunându-se la îndoială faptul că

un articol sau o revistă recenzat(ă) îndeplinește condiția atingerii unui anumit nivel de calitate (Wager, 2002, pp. 4-5).

De cele mai multe ori luată drept axiomă, afirmația că procesul de recenzare este un mecanism de asigurare a calității, este însă tot mai frecvent contestată în ultimul timp. De exemplu, Drummond este de părere că recenzarea garantează sau face posibilă criticarea unor lucrări și acest lucru este într-adevăr în folosul științei, însă nu asigură neapărat și un grad mai înalt de calitate a publicațiilor (Drummond, 2003, p. 7). În cele ce urmează vor fi prezentate un număr semnificativ de argumente referitoare la costurile, ineficiența, subiectivitatea, inconsistența și alte defecte ale procesului de recenzare.

Una dintre criticile frecvente aduse acestui proces se referă la durata și costurile lui mari, raportate la eficiența sa. Resursele consumate nu se exprimă numai sub formă bănească, ci sunt în mare parte de natură umană.

Ca și costuri financiare, pot fi enumerate următoarele: crearea și menținerea unei baze de date cu potențiali recenzori, munca personalului de identificare a acestor recenzori, monitorizarea stadiului în care se află recenziile și corespondența cu recenzorii și autorii și, dacă este cazul (ceea ce se întâmplă destul de rar), remunerarea recenzorilor. Toate acestea se estimează a atinge între 2,6% și 7,5% din totalul costurilor de editare (Fletcher și Fletcher, 2003, p. 72).

Costurile care pot fi clasificate în categoria costuri umane se referă la frustrare și nervi din partea autorilor, cauzate de critici nefondate sau de recenzori mai puțin competenți, amânarea publicării rezultatelor unor cercetări care pot fi importante pentru domeniul respectiv (Fletcher și Fletcher, 2003, p. 73) sau costul oportunității pierdute, recenzorii putând folosi timpul pe care îl petrec evaluând manuscrise într-un mod mai productiv, de exemplu lucrând la propriile lor proiecte de cercetare (Smith, 2006, p. 179).

Alții sunt de părere că procesul de recenzare este un act politic și, deși poate reprezenta un proces consultativ, de multe ori lasă loc abuzului de putere și poate deveni o strategie de păstrare a monopolului de către academicienii care sunt deja parte a procesului, prin excluderea nou-veniților. Așadar este pus în discuție un joc continuu de includere și excludere, bazat pe relații de putere (Morley, 2003, p. 111).

Există și opinia conform căreia procesul de peer review nu este tocmai corect față de recenzori. Deseori aceștia sunt supraîncărcați de numărul mare de manuscrise pe care le primesc spre evaluare, iar această sarcină este distribuită inegal, deoarece efortul vine doar din partea recenzorilor, autorii manuscriselor necontribuind la rândul lor la evaluarea altor manuscrise (O'Gorman, 2008, p. 3).

Unul dintre principalele criterii luate în considerare, cel puțin formal, atunci când se procedează la evaluarea unui articol este originalitatea lui sau cu ce este deosebit, ce aduce nou acel articol. Cu toate acestea, criticii ideii de recenzare susțin că aceasta blochează inovația. Articolele inovative ar veni să conteste descoperirile, principiile sau convingerile anterioare, care ar putea aparține chiar evaluatorilor (Armstrong, 1997, pp. 13-14). Probabil că această opinie ar putea fi justificată și prin prisma faptului că rezistența la schimbare este, de multe ori, un atribut al naturii umane.

Cum menționam și mai sus, procesul de peer review funcționează pe încredere și se bazează pe buna credință și corectitudinea autorilor care trimit spre publicare manuscrise. Foarte puțini editori solicită ca articolului rezultat în urma cercetării să îi fie atașate și datele brute, neprelucrate care au stat la baza livrabilului, în principal din cauza costurilor ridicate (timp, bani, resurse umane) pe care le-ar implica evaluarea lor. Tocmai acest aspect este considerat ca fiind un alt neajuns al acestui mecanism de evaluare, deoarece promovează fraudă și plagiatul (Smith, 2006, pp. 180-182).

Mai mult, chiar și indicatorii sau criteriile de evaluare a manuscriselor sunt puse sub semnul îndoielii, pe motiv că ele nu ar fi valide sau au o legătură destul de slabă cu ideea de calitate. Potrivit lui Armstrong, printre acești indicatori falși se numără semnificația statistică, eșantioanele mari, chiar și atunci când nu sunt necesare, procedurile complexe, deși ar fi de ajuns proceduri simplificate și scriitura alambicată, care impresionează, lasă aparența că autorul este foarte inteligent și face erorile mai greu de detectat (Armstrong, 1997, pp. 6-8).

Cei mai mulți critici însă, vin cu argumente legate de inconsistența, subiectivitatea, predispoziția spre diferite tipuri de discriminare și abuz pe care acest procedeu le facilitează. Inconsistența este urmarea faptului că nu toate subiectele sunt acoperite la fel de bine de către toți recenzorii, că aceștia pot avea preferințe personale pentru un tip sau altul de abordare teoretică și, nu în ultimul rând, conceptul de calitate este unul relativ, interpretabil, deci fiecare recenzor va aprecia în mod diferit calitatea unui manuscris (Harris-Huermert, 2009, p. 45). Legat de această problemă a inconsistenței, Smith face niște observații relevante, dând exemplul a doi recenzori care comentează pe marginea aceluiași text, unul apreciind claritatea stilului în care este scris, iar celălalt găsindu-l confuz și de o calitate inferioară (Smith, 2006, p. 180). Astfel de situații apropie procesul de peer review de impredictibilitatea unui joc de noroc.

Subiectivitatea sau înclinația recenzorilor spre a părtini sau dezavantaja un manuscris sau altul (sau mai degrabă un autor sau altul, dat fiind faptul că vorbim despre subiectivism și personalizarea evaluării) reprezintă o altă sursă de probleme. Aceasta poate lua mai multe forme, cele mai comune fiind favorizarea unor autori renumiți sau care provin din instituții prestigioase și defavorizarea celor mai puțin cunoscuți, supraevaluarea manuscriselor care provin de la prietenii, cunoscuții sau colegii evaluatorilor, discriminarea geografică, împotriva celor care nu sunt din țara de origine a revistei spre care a fost trimis articolul, defavorizarea sau părtinirea autorilor femei sau tendința de respingere a studiilor care prezintă rezultate negative (de exemplu un tratament care nu funcționează), acesta din urmă fiind legat de manuscrisul în sine, nu de sursa lui (Godlee și Dickersin, 2003, pp. 94-103; Ware, 2008, pp. 16-17; Smith, 2006, pp. 179-180; McCormack, 2009, pp. 68-69).

#### **4. Metode de eliminare a neajunsurilor procesului de recenzare**

O parte dintre neajunsurile prezentate mai sus au fost abordate prin adoptarea a diferite tipuri de recenzie, în funcție de gradul de anonimitate sau transparență în relația recenzor-autor. Din acest punct de vedere, pot fi identificate trei categorii de recenzii însă niciuna nu vine să elimine în totalitate aceste defecte.

#### 4.1. Recenzia anonimă și manuscrisul semnat (*single-blind peer review*)

În cazul acestui tip de peer review, identitatea recenzorilor este ascunsă, dar nu și a autorilor. Argumentul care stă la baza adoptării lui se referă la libertatea recenzorilor de a evalua critic lucrările, fără teama de repercusiuni (Ware, 2008, p. 6). Acest beneficiu este însă contrabalansat de un număr semnificativ de probleme. Cum recenzorul îl poate identifica foarte ușor pe autor, a cărui identitate nu este mascată, există riscul unei atitudini discriminatorii din partea acestuia sau pot fi favorizați cei care provin din instituții renumite ori sunt prieteni, colegi sau apropiați ai recenzorului (McCormack, 2009, p. 10).

#### 4.2. Recenzia anonimă și manuscrisul anonim (*double-blind peer review*)

Ca răspuns la criticile aduse primului tip de peer review s-a adoptat soluția punerii sub anonim a ambilor actori, atât recenzorii, cât și autorii. Dar și de această dată, criticile au fost fervente. În primul rând este dificil spre imposibil să maschezi în totalitate identitatea unui autor, mai ales dacă acesta activează de mai mult timp în comunitatea științifică. Autorii își formează un anumit stil de a scrie, au anumite idei sau viziuni (McCormack, 2009, p. 11) și, în plus, obișnuiesc să își citeze propriile lucrări, ceea ce îi face ușor identificabili (Wager, 2002, p. 9).

#### 4.3. Transparență totală (*open peer review*)

Deși mai puțin folosită, alternativa unui proces total transparent a venit să elimine din neajunsurile celorlalte două prezentate mai sus. Așadar, în acest tip de peer review recenzorii și autorii își cunosc reciproc identitatea, ceea ce îi face pe recenzori mult mai responsabili, mai interesați să producă o recenzie de calitate și mai corecți în aprecieri (Ware, 2008, p. 6). Pe de altă parte, unii recenzori s-ar putea simți inhibați în a-și exprima în totalitate părerea, mai ales atunci când autorii sunt cercetători renumiți sau chiar mentorii sau superiorii primilor (Wager, 2002, p. 9).

Conform Research Information Network, primul tip de peer review, cel în care doar identitatea recenzorului este ascunsă, predomină în domeniul științelor exacte. În cazul științelor umane și sociale, cel mai des folosit este modelul al doilea, în care atât recenzorii, cât și autorii își păstrează anonimitatea pe tot parcursul recenzării (Research Information Network, 2010, p. 10).

Chiar dacă nu există un model de peer review universal valabil, cel mai des utilizat cumulează următoarele caracteristici (Fletcher și Fletcher, 2003, p. 63):

- Numărul de recenzori pe manuscris nu depășește trei.
- Recenzorii sunt selectați dintr-o bază de date organizată în funcție de expertiza acestora.
- Recenzorii își păstrează anonimatul.
- Există un termen în interiorul căruia recenzorii trebuie să finalizeze evaluarea.
- Instrucțiunile pe care le primesc recenzorii sunt simple, generale.
- Sunt cerute două seturi de comentarii: pentru editori și pentru autori, precum și notarea calității manuscrisului pe elemente componente și pe ansamblu.

Pe lângă soluțiile amintite mai sus, de mascare a identității evaluatorilor și autorilor pentru a reduce subiectivitatea și discriminarea, fie ea pozitivă sau negativă sau de transparentizare a procesului pentru responsabilizarea recenzorilor (soluții a căror eficiență nu este dovedită, așa cum afirmă cu argumente criticii amintiți mai sus), au fost identificate și alte metode de îmbunătățire complementare. Dintre acestea pot fi amintite următoarele: selectarea mai riguroasă a evaluatorilor, instruirea sau formarea acestora, abandonarea modelului bazat pe încredere, crearea unor ghiduri structurate care să conțină linii directoare clare și criterii pentru evaluarea articolelor, invitarea autorilor să prezinte lucrări, introducerea unei proceduri de acceptare rapidă, introducerea posibilității de a supune articolul spre evaluare la mai multe reviste, recenzarea informală sau mascarea rezultatelor cercetării.

Deși există prejudecata că cei mai buni recenzori sunt oamenii de știință cu multă experiență în spate, nu este întotdeauna așa. Există studii care demonstrează că, adeseori, cele mai bune recenzii au fost realizate de către academicienii relativ tineri (Fletcher și Fletcher, 2003, p. 65). În acest sens, este de datoria editorilor să își evalueze evaluatorii și să ia măsuri atunci când este cazul. De asemenea, instruirea evaluatorilor poate avea un rol important, deși e puțin probabil că recenzorii vechi, care și-au format un stil de a analiza articolele, pot fi convinși să își schimbe abordarea.

O altă soluție la îndemâna redacției revistelor de specialitate este să invite autorii care să contribuie cu articole. Astfel vor putea fi publicate lucrări ale unor autori cu precedent în realizarea de studii de calitate și care în mod sigur ar dori să își păstreze reputația (Armstrong, 1997, p. 16). Totuși, această soluție este una exclusivistă, care nu le dă posibilitatea unor autori cu potențial, dar care sunt debutanți în domeniu, să se afirme.

Tot Armstrong vine cu ideea creării unei metode preliminare de selecție prin care se analizează doar designul cercetării. Rezultatul ar fi acela că problemele legate de inovație ar fi eliminate, deoarece autorii primesc sugestiile recenzorilor înainte de a începe cercetarea propriu-zisă și o pot îmbunătăți în avans, fără să mai piardă timpul lucrând la ceva ce e posibil să nu fie foarte original.

Mai mult decât atât, posibilitatea trimiterii manuscriselor către mai multe edituri ar putea grăbi procesul de evaluare, deoarece revistele fiind în competiție, vor concura să fie primele care publică un articol bun. Sau înainte de acest pas, să se recurgă la varianta informală de revizuire, ante peer review, prin care autorii le cer cunoscuților, experți în domeniu, să le analizeze lucrarea și să vină cu recomandări pentru îmbunătățire (Armstrong, 1997, p. 18). Probabil că aceste două metode nu ar garanta eliminarea subiectivismului din partea recenzorilor, însă ar putea duce la creșterea calității lucrărilor.

Mascarea rezultatelor și concluziilor cercetării poate fi o altă soluție, de această dată pentru evitarea situațiilor în care cercetări cu rezultate negative sau nesemnificative din punct de vedere statistic sunt defavorizate în cadrul procesului de revizuire.

Pe lângă acestea, standardizarea procedurii de revizuire ar putea avea cel mai mare impact asupra creșterii calității publicațiilor științifice. În plus, ar fi o metodă

ușor de aplicat, care nu necesită multe resurse și care ar putea rezolva și problema inconsistențelor și a discordanțelor semnificative între diferite recenzii ale aceluiași articol. Dacă în cadrul unor astfel de formulare de revizuire, pe lângă elementele standard care trebuie verificate, ar fi incluse și spații pentru comentarii libere, atunci ar fi rezolvată și problema inflexibilității pe care un proces prea standardizat ar putea-o crea. Un formular bine pus la punct ar trebui să descrie clar ce indicatori trebuie analizați, dar și elementele neimportante, care pot fi ignorate. Însă înșiruirea unei liste de criterii nu este neapărat foarte utilă dacă aceasta nu este completată și de un sistem de notare sau de utilizare a unei scale de măsurare a indicatorilor.

## **5. Peer review – o privire în perspectivă**

După ce primul val de schimbări în domeniul publicațiilor științifice a avut loc în perioada postbelică, datorită progresului științific și implicit a exploziei de lucrări de cercetare și a împărțirii domeniilor tradiționale pe subdiviziuni, al doilea moment important de cotitură a fost, așa cum o numește Cameron, revoluția publicațiilor electronice. Întregul proces de publicare a fost transformat și facilitat de comunicarea electronică: manuscrisele pot fi trimise electronic și pot ajunge la recenzori sub aceeași formă, la fel ca și feedback-ul către editori și autori (Cameron, 2001, pp. 246-256). În acest fel, costurile legate de comunicare și diseminarea cunoștințelor pot fi mult reduse, ca și problema tradițională a spațiului limitat pentru publicare (Armstrong, 1997, p. 28).

Odată cu epoca internetului, lucrările pot să circule și să fie citite înainte de recenzare. Mai mult, noua tehnologie permite cititorilor să evalueze o lucrare după publicare, prin postarea de comentarii pe pagina web și astfel, greșelile care scapă în evaluarea de tip peer review, pot fi identificate ulterior și pot fi corectate chiar și după publicare sporind astfel flexibilitatea întregului proces.

Costurile publicării pe internet fiind mult reduse, numărul de cercetători care pot publica este mai mare, determinând o multiplicare a surselor de informație și făcând posibilă publicarea și accesarea acestora de oriunde. Bingham numește acest fenomen democratizarea procesului de publicare științifică, dat fiind faptul că vechile surse de autoritate sunt contestate și toată lumea are dreptul să fie auzită (Bingham, 2003, p. 280). Alți scriitori merg atât de departe în precizarea viitorului procesului de publicare încât afirmă că editurile sau revistele tradiționale vor fi ceva depășit și inutil, iar cercetătorii își vor putea publica independent munca prin intermediul internetului (Cameron, 2001, p. 255).

## **6. Analiza comparată a criteriilor de evaluare a publicațiilor științifice**

### *6.1. Metodologia studiului*

Standardizarea procesului de peer review și realizarea de formulare structurate care să vină în sprijinul evaluatorilor atunci când analizează un articol științific a fost enumerată ca fiind una dintre metodele de corectare a imperfecțiunilor acestuia prin eliminarea subiectivismului și a inconsistențelor cauzate de abordările diferite

ale recenzorilor. Pornind de la această prezumție, scopul acestei analize este de a identifica măsura în care revistele de specialitate pun la dispoziția recenzorilor astfel de liste de verificare, iar dacă se întâmplă acest lucru, cât de generale sau detaliate sunt indicațiile. Apoi, mergând de la general la specific, vor fi analizate și comparate ghidurile cele mai detaliate folosite de diverse reviste pentru a putea realiza un checklist comun, care să cuprindă criteriile folosite cel mai des în evaluare.

Datele au fost colectate în urma analizării paginilor web ale mai multor reviste de specialitate care publică articole în domeniul științelor sociale. Din rațiuni practice, criteriul după care au fost selectate aceste reviste este indexarea lor în ISI Web of Science (Institute for Scientific Information, Philadelphia, PA, USA sau Thomson Reuters), categoria Social Sciences Citation Index. În primul rând, ISI oferă o bază de date centralizată și funcțională a celor mai cunoscute reviste științifice, iar în al doilea rând, revistele care sunt astfel indexate trebuie să îndeplinească obligatoriu precondiția aplicării procedurii de peer-review pentru publicațiile lor.

Cum colectarea și analiza datelor pentru toate revistele din baza de date Thomson Reuters ar fi foarte dificilă, deoarece numărul celor din categoria științelor sociale se apropie de 3000 (2873), a fost construit un eșantion probabilistic (aleatoriu) care cuprinde 189 dintre acestea. Baza de date astfel generată reprezintă punctul de plecare în colectarea informațiilor. Pentru fiecare revistă a fost căutată pagina de internet oficială și în interiorul acesteia au fost căutate orice informații care au legătură cu procesul de peer review: politica editorială vis-à-vis de acest mecanism, descrierea procesului, existența ghidurilor standardizate de recenzare.

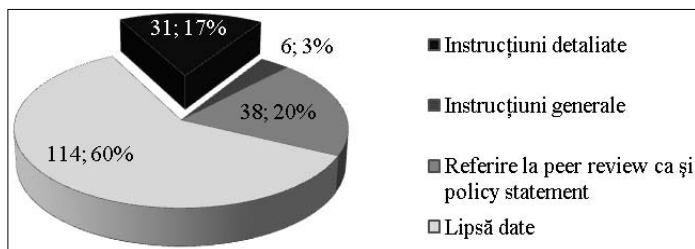
Ca instrument pentru analiza criteriilor utilizate în procesul de recenzare a fost folosită o grilă sub formă tabelară în care au fost incluse titlul revistei și criteriile de evaluare a publicațiilor, organizate pe categorii.

În ceea ce privește dificultățile întâmpinate în cadrul acestui studiu, putem menționa în principal faptul că o foarte mare parte dintre revistele științifice pentru care s-au colectat date nu sunt foarte transparente în ceea ce privește comunicarea către publicul larg a metodelor și/sau criteriilor utilizate în evaluarea articolelor pe care le publică. Prin urmare, lipsa datelor a reprezentat o constrângere, făcând posibilă analiza doar pe o mică parte dintre revistele științifice cuprinse în eșantion.

## *6.2. Rezultatele studiului*

Pentru a putea analiza măsura în care revistele din eșantion folosesc sau nu ghiduri structurate în procesul de peer review acestea vor fi împărțite în patru categorii: (1) cele pentru care au fost găsite ghiduri detaliate pentru recenzori, (2) cele care trasează anumite linii de urmat de către recenzori, însă acestea sunt generale și mai puțin structurate, (3) cele care fac mențiuni referitoare la procesul de peer review, însă doar foarte vag, sub forma unor declarații legate de politica lor editorială și (4) cele pentru care nu au fost găsite informații legate de modul în care abordează activitatea de peer review.

În figura de mai jos sunt reprezentate cele patru categorii menționate mai sus și ponderea lor în numărul total de reviste ale căror pagini web au fost analizate.



**Figura 2:** Numărul de reviste în funcție de informațiile identificate

Trebuie remarcat faptul că pentru 114 reviste din domeniul științelor sociale nu au fost găsite date referitoare la tipul de recenzare pe care îl folosesc ori dacă pun sau nu la dispoziția recenzorilor liste de criterii care să îi ghideze în această activitate. Ca și procent, numărul acestor reviste este foarte mare, ele reprezentând 60% din totalul celor analizate. Acest lucru nu înseamnă neapărat că procesul de recenzare este lăsat la discreția evaluatorilor și că nu există formulare structurate în acest scop, ci doar că nu avem dovezi care să indice că aceste reviste folosesc ghiduri de evaluare a publicațiilor ori dacă acestea sunt structurate sau nu. În schimb, este vorba doar despre o administrare a relațiilor cu autorii și recenzorii într-un mod mai puțin transparent pentru publicul larg, deoarece în unele cazuri aceste informații sunt disponibile doar recenzorilor pe bază de logare pe pagina de internet a revistei.

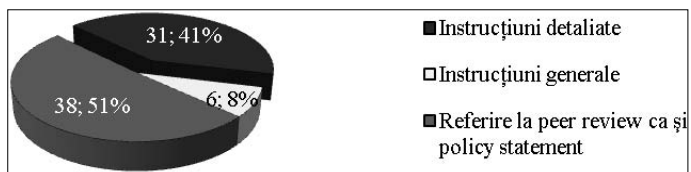
Următorul procent, de 20% (38 de reviste) este reprezentat de revistele pe ale căror pagini web se făcea mențiune la peer review, însă în termeni foarte generali sau sub forma unui enunț al politicii editoriale a revistei. Pentru exemplificare, putem cita un astfel de enunț: „Revista Social Service evaluează manuscrisele printr-un proces de tip peer review care protejează anonimitatea autorilor și a recenzorilor. Revista își rezervă dreptul să returneze manuscrisele care nu respectă regula anonimității procesului de recenzare.” (Social Service Review, <http://www.jstor.org/page/journal/sociservrevi/forAuthor.html>).

În cele mai multe cazuri, aceste *policy statements* se referă la tipul de peer review adoptat (dacă este single-blind, double-blind sau open), la rigurozitatea procedurii, la numărul de recenzori care evaluează manuscrisele, la perioada de timp necesară evaluării sau în alte cazuri pur și simplu este descris modul în care se desfășoară procesul pas cu pas.

Cu un procent de 17% din eșantion și în număr de 31, sunt revistele pe ale căror pagini web au putut fi identificate instrucțiuni și criterii clare și detaliate pentru recenzori și documente cu rol de formulare de evaluare.

Este de remarcat faptul că doar 3% dintre reviste (6 la număr) au numai instrucțiuni generale pentru recenzori. Aceasta fiind o variantă de mijloc între lipsa criteriilor și existența formularelor de evaluare, și ar fi fost de așteptat să fie și cel mai des întâlnită.

Figura 3 prezintă doar revistele pentru care au fost găsite date de orice fel referitoare la peer review. Distribuția seamănă foarte mult cu ce s-a observat și în primul grafic, doar procentele variază. Se observă faptul că extremele, adică revistele cu liste de criterii detaliate și standardizate și revistele care fac referiri foarte vagi la procesul de



**Figura 3:** Numărul de reviste pentru care există date distribuite pe categorii

recenzie se întâlnesc cel mai des, în 41%, respectiv 51% dintre cazuri, iar cele care oferă doar criteriile generale de evaluare se constituie într-un procent destul de mic (8%).

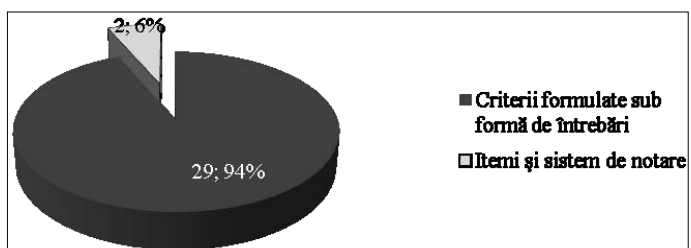
În cele ce urmează ne vom concentra atenția doar asupra acelor reviste care își standardizează într-o oarecare măsură procesul de peer review și ne referim aici la cele care folosesc ghiduri generale și cele care folosesc ghiduri detaliate.

În cazul primelor, putem vorbi despre cerințe generale pe care editorii le au de la recenzori. De exemplu, acestora le este indicat să aprecieze calitatea articolului în general, punctele forte și punctele slabe ale studiului, rigoarea scrierii, lungimea manuscrisului sau li se cere să formuleze critici și recomandări pentru îmbunătățire ori să opteze pentru publicarea, publicarea cu modificări sau respingerea articolului.

În ceea ce privește revistele pentru care s-au găsit ghiduri detaliate și bine structurate, acestea variază semnificativ de la un caz la altul. Cele mai multe ghiduri formulează cerințele pentru recenzori sub forma unor întrebări (de exemplu: „Este tema cercetării originală, importantă și bine definită?”, „Sunt datele corecte și bine interpretate?”, „Este lucrarea corectă din punctul de vedere al metodologiei; este metodologia suficient de bine descrisă încât să permită evaluarea sau replicarea cercetării?”, „Este prezentarea clară și bine organizată?”, „Aduc rezultatele vreo contribuție semnificativă în domeniu?”, „Este literatura revizuită în mod corespunzător?” etc.). Pe lângă aceste întrebări la care recenzorii trebuie să răspundă, unele ghiduri dau și posibilitatea unor comentarii libere, în cazul în care pot fi identificate și alte aspecte care nu au fost cuprinse în întrebări sau cer și opiniile generale sau evaluarea manuscrisului în ansamblu.

În alte cazuri, dar foarte puține, criteriile de evaluare sunt structurate tabelar, sub forma unor enunțuri, iar recenzorul acordă calificative sau note, după caz, pentru fiecare item, iar la final se face și o evaluare de ansamblu a lucrării.

Figura 4 indică diferența sesizată mai sus și se poate observa că cele două reviste care folosesc formulare construite pe baza unor itemi pentru care se acordă note



**Figura 4:** Tipuri de ghiduri de evaluare

sau calificate reprezintă un procent de 6%, în timp ce restul revistelor care vin cu un set de întrebări la care recenzorii trebuie să răspundă în demersul de evaluare a manuscriselor cumulează un procent covârșitor de 94%.

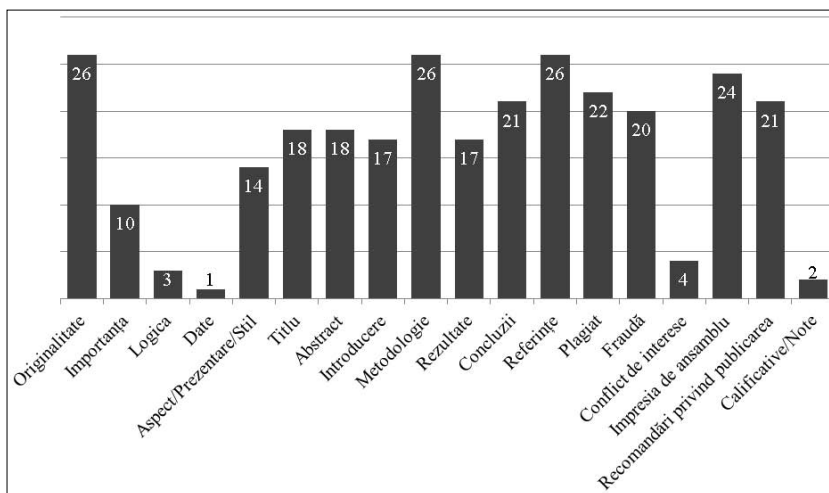
Trebuie menționat și faptul că toate ghidurile de evaluare tind să fie structurate pe secțiuni și de obicei pornesc de la aspecte mai generale, precum originalitatea sau importanța lucrării respective pentru domeniul din care face parte, modul de prezentare a datelor, apoi se evaluează structura lucrării pe părțile ei componente, în unele cazuri apar și criteriile de evaluare referitoare la aspecte de etică și cele mai multe au și o secțiune finală unde recenzorii își pot exprima părerea generală despre manuscrisul evaluat și fac recomandări editorului în ceea ce privește publicarea articolului.

În tabelul din Anexa 1 s-a încercat aducerea criteriilor care exprimă același lucru la o formă comună, pentru a putea fi analizate comparativ. Acestea au fost împărțite în două categorii: *criterii legate de rațiuni științifice* și *criterii legate de etică*. Pe lângă acestea, în tabel au mai fost adăugate încă două secțiuni, una corespunzătoare recomandărilor pentru editori și cealaltă la existența sau inexistența în cadrul ghidului de evaluare a unui sistem de acordare de calificate sau note pentru fiecare item analizat de către recenzor.

Toate cele 31 de reviste pentru care s-au identificat ghiduri sau formulare de evaluare a manuscriselor au fost analizate prin prisma existenței sau inexistenței elementelor din tabel precizate mai sus.

Informațiile din tabelul amintit mai sus sunt reprezentate grafic în Figura 5, unde putem observa cât de frecvent sunt utilizate în evaluarea articolelor științifice diferitele tipuri de criterii și care sunt acestea.

Niciunul dintre criteriile din tabelul anexat nu este utilizat de către toate revistele pentru care au fost identificate ghidurile de evaluare a manuscriselor. Este totuși de remarcat faptul că majoritatea revistelor, 26 din 31, pun accent pe trei dintre acestea.



**Figura 5:** Criteriile utilizate în evaluarea articolelor științifice

Cele trei criterii se referă la originalitatea lucrării, acuratețea metodologiei, respectiv modul în care se face referire la literatura de specialitate și intră toate în categoria argumentelor științifice pentru care sunt utilizate. O destul de mare atenție se acordă și evaluării de ansamblu a articolului și recomandărilor făcute către editor, dar și aspectelor etice (plagiat, fraudă).

Criteriile de evaluare care se referă la structura lucrării, în afară de metodologie, (modul de organizare, claritatea și acuratețea titlului, abstractului, introducerii, rezultatelor și concluziilor studiului) sunt utilizate cu o frecvență medie, în 17-21 de ghiduri de evaluare. De asemenea, aspectul general al lucrării, modul de prezentare a ideilor, stilul și limbajul articolului constituie subiect al recenzării pentru un număr mediu de reviste (14 din 31).

Pe partea opusă, cele mai rar întâlnite criterii de evaluare fac referire la importanța lucrării pentru domeniul respectiv (10 reviste), logica internă a lucrării (3 reviste) și modul de utilizare și interpretare a datelor (o singură revistă).

La fel cum am menționat și mai sus, utilizarea unor ghiduri de evaluare care să permită notarea sau acordarea de calificative pentru fiecare criteriu în parte este foarte puțin populară printre revistele din domeniul științelor sociale, doar două dintre cele treizeci și patru folosind astfel de sisteme. Restul preferă să acorde libertatea recenzorilor de a comenta deschis pentru fiecare item evaluat în parte.

## **7. Concluzii și recomandări**

Așa cum s-a putut observa în urma revizuirii literaturii de specialitate, balanța de forțe pozitive și negative în ceea ce privește procesul de peer review este destul de dezechilibrată, înclinând înspre partea criticilor. Cu toate acestea, soluții pentru îmbunătățire există, printre ele numărându-se și utilizarea formularelor standardizate de evaluare. Nu există o rezolvare unică în acest sens, soluțiile identificate nefiind exclusive, la fel cum adoptarea alternativei publicării electronice nu trebuie neapărat să substituie procedeele de peer review, ci mai degrabă să vină în completarea acestuia.

În ceea ce privește publicațiile din domeniul științelor sociale, standardizarea nu este o metodă de gestionare a procesului de peer review foarte populară. Dintre cele 75 de reviste pentru care s-au găsit informații referitoare la modul în care își desfășoară activitatea de recenzare, doar 31 folosesc ghiduri care să vină în ajutorul recenzorilor.

S-a mai putut constata și faptul că în cadrul acestor ghiduri, se folosesc atât criterii de evaluare de ordin științific, cât și criterii referitoare la etică, pe primul loc în evaluare fiind originalitatea, calitatea metodologiei și a revizuirii literaturii de specialitate. Alteori sunt considerate atât aspectele empirice ale studiilor, cât și cele teoretice.

Pe lângă aceste criterii, majoritatea revistelor includ în formularele de evaluare și secțiuni destinate unor remarci de ansamblu și recomandări în ceea ce privește oportunitatea articolului evaluat pentru publicare. Un număr nesemnificativ dintre acestea însă (2), recurg și la măsurarea exactă a indicatorilor calității unui articol, prin includerea în ghidurile de evaluare a unor sisteme de notare sau acordare de calificative.

În urma realizării acestui studiu, atât din revizuirea literaturii de specialitate, cât și din analiza datelor se poate constata că nu există o metodă unitară de evaluare a calității manuscriselor și că datele în ceea ce privește procesul de peer review ca sistem de evaluare a calității publicațiilor științifice sunt insuficiente.

Recomandările care se impun în acest caz sunt legate de acordarea unei atenții mai mari acestui proces și sporirea interesului pentru cercetări cu acest subiect. Nu este suficient a se lua decizii privind transformarea sau înlocuirea procesului de peer review, dacă acestea nu sunt bazate pe date concrete.

Pe lângă modul în care iau recenzorii decizii, rămâne încă de studiat și cum îmbunătățesc deciziile lor calitatea recenziilor. Așadar, înțelegerea efectelor modului în care sunt evaluate manuscrisele asupra performanței ar putea constitui obiectivul unei cercetări ulterioare. Cu alte cuvinte „asigură cu adevărat recenzarea standardizată (peer review bazat pe criterii de evaluare) creșterea calității publicațiilor?” este o întrebare care încă necesită răspuns.

Un lucru evident însă, care nu necesită demonstrare, este faptul că toate persoanele implicate în publicarea articolelor științifice sunt interesate de o calitate a publicațiilor cât mai înaltă: editorii își doresc ca investițiile lor în publicare să fie cât mai eficiente și atunci publică articolele pe care le consideră cele mai bune, recenzorii sunt interesați să joace un rol activ și să aibă un cuvânt de spus în procesul de publicare și atunci se prezumă că vin cu recenzii serioase și imparțiale, autorii își doresc să își creeze sau să își păstreze o anumită reputație, prin urmare fac eforturi pentru a contribui cu cele mai bune articole, iar cititorii doresc informații originale și credibile. Toți actorii implicați sunt în favoarea calității. Rămâne însă o problemă și anume cum este definită calitatea și ce metodă sau combinație de metode va alege fiecare pentru a o asigura?

## **Bibliografie:**

1. Armstrong, S.J., „Peer Review for Journals: Evidence on Quality Control, Fairness, and Innovation”, 1997, *Science and Engineering Ethics*, vol. 3, pp. 63-84.
2. Bingham, C., „Peer review on the Internet: Are there Faster, Fairer, more Effective Methods of Peer Review?”, în Godlee, F. și Jefferson, T. (editori), *Peer Review in Health Sciences*, BMJ Publishing Group, 2003, pp. 277-296.
3. Cameron, J., „Watersheds in Scientific Journal Publishing”, în Fredriksson, E.H. (editor), *A Century of Science Publishing*, IOS Press, 2001, pp. 245-257.
4. De Vries, J., „Peer Review: The Holy Cow of Science”, în Fredriksson, E.H. (editor), *A Century of Science Publishing*, IOS Press, 2001, pp. 231-244.
5. Drummond, R., „Editorial Peer Review: Its Development and Rationale”, în Godlee, F. și Jefferson, T. (editori), *Peer Review in Health Sciences*, BMJ Publishing Group, 2003, pp. 1-13.
6. Fletcher, R.H. și Fletcher S.W., „The Effectiveness of Journal Peer Review”, în Godlee, F. și Jefferson, T. (editori), *Peer Review in Health Sciences*, BMJ Publishing Group, 2003, pp. 62-75.

7. Godlee, F. și Dickensin, K., „Bias, Subjectivity, Chance, and Conflict of Interest in Editorial Decisions” în Godlee, F. și Jefferson, T. (editori), *Peer Review in Health Sciences*, BMJ Publishing Group, 2003, pp. 91-117.
8. Hames, I., *Peer Review and Manuscript Management in Scientific Journals*, Blackwell Publishing, 2007.
9. Harris-Huemmert, S., *Evaluating Evaluators. An Evaluation of Education in Germany*, VS Research, 2009.
10. McCormack, N., „Peer Review and Legal Publishing: What Law Librarians Need to Know about Open, Single-Blind, and Double-Blind Reviewing”, 2009, *Law Library Journal*, vol. 101, nr. 1, pp. 59-70.
11. Morley, L., *Quality and Power in Higher Education*, Society for Research into Higher Education & Open University Press, 2003.
12. O’Gorman, L., „The (Frustrating) State of Peer Review”, 2008, International Association for Pattern Recognition Newsletter, vol. 30, nr. 1, pp. 3-5, [Online] disponibil la adresa <http://www.iapr.org/docs/newsletter-2008-01.pdf>, accesat la data de 20 februarie 2011.
13. Research Information Network, „Peer Review. A Guide for Researchers”, 2010, [Online] disponibil la adresa <http://www.rin.ac.uk/peer-review-guide>, accesat la data de 20 februarie 2011.
14. Smith, R., „Peer Review: A Flawed Process at the Heart of Science and Journals”, 2006, *Journal of the Royal Society of Medicine*, vol. 99, nr. 4, pp. 178-182.
15. Wager, E., *How to Survive Peer Review*, BMJ Publishing Group, 2002.
16. Ware, M., „Peer Review: Benefits, Perceptions and Alternatives”, Publishing Research Consortium, 2008, [Online] disponibil la adresa <http://www.publishingresearch.net/documents/PRCPeerReviewSummaryReport-final-e-version.pdf>, accesat la data de 20 februarie 2011.
17. Weller, A., *Editorial Peer Review: Its Strengths and Weaknesses*, Information Today, 2002.

Anexa 1

Tabelul 1. Criterii de evaluare a articolelor științifice

Titlul revistei	Criterii legate de rațiuni științifice											Criterii legate de etică			Recomandări pentru editor		Calificative/ Note	
	Originalitate	Importanța	Logica	Date	Aspect/Prezentare/Stil	Structură					Referințe	Plagiat	Fraudă	Conflict de interese	Impresia de ansamblu	Recomandări privind publicarea		
						Titlu	Abstract	Introducere	Metodologie	Rezultate								Concluzii
JOURNAL OF EXPERIMENTAL SOCIAL PSYCHOLOGY	X					X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
EVOLUTION PSYCHIATRIQUE	X					X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
COMMUNIST AND POST-COMMUNIST STUDIES	X					X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH GEOGRAPHICS	X		X	X					X	X				X				
SPORT PSYCHOLOGIST	X			X					X	X	X	X	X					
POETICS	X					X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
JOURNAL OF EMERGENCY NURSING	X					X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
JOURNAL OF MARITAL AND FAMILY THERAPY		X			X				X									
PORTA LINGUARUM	X	X			X						X				X			X
JOURNAL OF MARKETING		X			X	X	X				X				X			
LANGUAGE AND SPEECH		X	X		X				X		X				X	X		
PATIENT EDUCATION AND COUNSELING	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
ECOLOGICAL ECONOMICS	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
HISPANIA-A JOURNAL DEVOTED TO THE TEACHING OF SPANISH AND PORTUGUESE	X	X	X															
JOURNAL OF AGING STUDIES	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
GEOFORUM	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
JOURNAL OF COUNSELING PSYCHOLOGY	X	X			X						X							
JOURNAL OF COMMUNICATION DISORDERS	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
ZBORNIK RADOVA EKONOMSKOG FAKULTETA U RIJECI-					X	X	X	X	X	X					X	X		X
QUALITATIVE HEALTH RESEARCH	X	X			X				X				X		X			
PERSPECTIVES IN EDUCATION		X	X		X				X		X		X		X	X		
COMPUTERS & EDUCATION	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
JOURNAL OF OCCUPATIONAL HEALTH PSYCHOLOGY	X	X			X						X	X	X		X	X		X
RESEARCH IN SOCIAL & ADMINISTRATIVE PHARMACY	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
MATHEMATICAL SOCIAL SCIENCES	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
JOURNAL OF THE PHILOSOPHY OF SPORT	X				X				X	X	X	X	X					
PSYCHOANALYTIC PSYCHOLOGY	X				X				X	X	X	X	X					
ENERGY POLICY	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
PSYCHIATRIC CLINICS OF NORTH AMERICA	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
GESTION Y POLITICA PUBLICA	X	X			X				X		X				X	X		
JOURNAL OF RURAL STUDIES	X					X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		